

Prof. zw. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
Wydział Nauk Pedagogicznych

Warszawa, 31.10.2017r.

Recenzja

pracy doktorskiej mgr Magdaleny Zapotocznej
Uczniowskie firmy w systemie edukacyjnym Niemiec
napisanej pod kierunkiem dr hab. Inetty Nowosad, prof.UZ

Jednym z podstawowych wyzwań, przed którymi stają współczesne systemy edukacji jest zdefiniowanie relacji między szkołą a jej otoczeniem zewnętrznym. Chodzi przede wszystkim o sposób, w jaki powiązane są placówki edukacyjne z instytucjami gospodarczymi funkcjonującymi w ich najbliższym otoczeniu. Związki, o których mowa decydują nie tylko o jakości pracy szkoły, wyrażanej przez poziom wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych uczniów, ale też wpływają w sposób zasadniczy na losy zawodowe absolwentów. Chcielibyśmy, aby ci ostatni opuszczając mury szkoły dobrze znali realia rynku pracy, by mieli kwalifikacje, które odpowiadają oczekiwaniom pracodawców. Taka sytuacja jest możliwa tylko w przypadku silnych i opartych na jasnych regułach ekonomicznych związków między szkołami a lokalnymi przedsiębiorstwami.

W rodzimych warunkach staramy się, przywracając właściwą rangę kształceniu praktycznemu, zachęcić pracodawców do znacznie szerszej niż dotychczas współpracy ze szkołami, szczególnie szkołami branżowymi. W sposób naturalny poszukujemy „dobrych praktyk” – rozwiązań sprawdzonych w innych krajach. Zwykle odwołujemy się do funkcjonującego w Niemczech systemu dualnego, który pozwala, dzięki nauce w szkole zawodowej połączonej z praktykami u pracodawców, integrować teorię z występującymi w naturalnym środowisku pracy zadaniami zawodowymi.

W tym nurcie sytuuje się praca doktorska Pani mgr Magdaleny Zapotocznej poświęcona, nawiązującym do tradycji systemu dualnego, firmom uczniowskim, których działalność związana jest jednak również ze szkolnictwem ogólnokształcącym. Temat pracy jest niezwykle aktualny i istotny z punktu widzenia zarówno szkoły, jak i konkurencyjności polskiej gospodarki. Nie ulega bowiem wątpliwości, że głównym motorem postępu jest już od pewnego czasu kapitał ludzki, czyli ogólnie rozumiany potencjał kompetencyjny pracowników. Jest on tworzony wprawdzie od najmłodszych lat w domu rodzinnym, w przedszkolu, szkole podstawowej i kontaktach z przedstawicielami środowiska lokalnego, ale jego konsolidacja i ukierunkowanie ma miejsce w szkołach, których ukończenie prowadzi wprost na rynek pracy. Dlatego też podjęcie tematyki związanej z przygotowaniem zawodowym uczniów w ramach działalności firm uczniowskich uważam za trafne.

Struktura recenzowanej pracy doktorskiej obejmuje 5 rozdziałów:

1. Założenia metodologiczne badań własnych
2. System edukacyjny Niemiec
3. System orientacji i poradnictwa zawodowego w Niemczech
4. Uczniowskie firmy w systemie edukacyjnym Niemiec
5. Uczniowskie firmy w projektach realizowanych na szczeblu federalnym

Integralną część pracy stanowią także: merytoryczny wstęp, wnioski (stan aktualny, dylematy i perspektywy uczniowskich firm w Niemczech), bibliografia oraz wykazy rycin i tabel.

W przyjętej przez Doktorantkę strukturze zabrakło miejsca na niezbędny przegląd literatury przedmiotu, na osadzenie rozpatrywanej problematyki w teorii/teoriach pedagogiki. Trudno dostrzec także w zaproponowanej strukturze, charakterystyczne dla przyjętego podejścia integralnego, odwołanie się do trzeciej fazy procedury badawczej – do fazy konfrontującej. W tej sytuacji praca skupia się na fazach deskrypcji i eksplikacji, co powoduje, że całość przyjmuje

postać raportu z badań. W przypadku publikacji pracy, do czego zachęcam, należałoby dokonać stosownych uzupełnień.

W rozdziale 1 („Założenia metodologiczne badań własnych”) Doktorantka uzasadnia wybór tematu odwołując się do sytuacji powołanych w Niemczech w roku 1975 firm uczniowskich i braku badań naukowych dotyczących ich funkcjonowania. Następnie przechodzi do opisu strategii jakościowych stosowanych w badaniach porównawczych – na tle analiz ich funkcji. Przedstawione rozważania prowadzą do sformułowania przedmiotu i celu badań. Przedmiotem, co oczywiste, są firmy uczniowskie, natomiast celem jest ich opis i funkcjonowanie. Jest to cel wąski, ograniczony do kategorii poznawczej – marginalizujący kategorie: teoretyczną i praktyczną. Z celu natury poznawczej wyprowadzone są: problem główny (dotyczący aktualnego stanu oraz kierunków rozwoju firm uczniowskich w niemieckim systemie edukacyjnym) i 12 problemów szczegółowych, przyjmujących formę pytań diagnostycznych. Nie uwzględniono w nich (konsekwentnie) pytań specyficznych dla fazy konfrontującej. Jako metodę, pozwalającą uzyskać odpowiedzi na postawione pytania, przyjęto monografię pedagogiczną z typową dla niej techniką badania dokumentów i materiałów źródłowych. Akceptując przyjęte założenia metodologiczne, chciałbym podczas publicznej obrony dowiedzieć się o przyczynach ograniczenia celów badań do kategorii poznawczej oraz o ewentualnych zamierzeniach poszerzenia zbioru celów w przyszłych badaniach.

Rozdział 2 („System edukacyjny Niemiec”) poświęcony jest opisowi systemu edukacji w Niemczech. Jest to opis opracowany bardzo kompetentnie, wykorzystujący dobrze dobrane materiały źródłowe. Doktorantka w sposób pogłębiony analizuje kierunki i zasady polityki edukacyjnej (używając zamiennie pojęcia „oświatowej”), omawia istotę podziału kompetencji między rządem federalnym i rządami krajowymi, między władzą związkową i lokalną (w zakresie nadzoru szkolnego) – odwołuje się przy tym umiejętnie do aktów

prawnych i danych statystycznych, w sposób przejrzysty przybliżyła strukturę i organizację szkolnictwa, poświęcając szczególną uwagę szkolnictwu zawodowemu. Treści tego rozdziału świadczą o dogłębnej znajomości systemu edukacji w Niemczech, o swobodnym poruszaniu się przez Doktorantkę w gąszczu aktualnych przepisów prawnych, a także o dobrej znajomości uwarunkowań historycznych kształtujących współczesne oblicze tego systemu.

W rozdziale 3 („System orientacji i poradnictwa zawodowego w Niemczech”) Doktorantka opisuje funkcjonujący w Niemczech system orientacji i poradnictwa zawodowego. Przedstawia go w ujęciu historycznym, analizując kolejne etapy jego rozwoju - od roku 1898, czyli od powstania Ligi Kobiet Niemieckich, która zajmowała się sytuacją kobiet na rynku pracy – do roku 2002, w którym dokonano restrukturyzacji Federalnego Urzędu Pracy. Zwraca uwagę na dogłębna analiza koncepcji przedmiotu „nauka o pracy”, którego głównym komponentem jest blok dotyczący wiedzy o zawodach, a także opis aktów prawnych wprowadzających ten przedmiot do planów nauczania. Istotne znaczenie dla zrozumienia specyfiki niemieckiego systemu orientacji i poradnictwa zawodowego ma autorska synteza głównych obszarów badań prowadzonych przez niemieckich specjalistów z tego zakresu. Wysoko oceniam, podobnie jak w poprzednim rozdziale, sposób prezentacji i merytoryczne analizy formalno – prawnych podstaw działalności systemu orientacji i poradnictwa zawodowego. Spójny układ treści omawianego rozdziału zakłóca fragment związany z analizą teorii wyboru zawodu. Jest on tylko w niewielkim stopniu powiązany z tematyką rozdziału (wkład autorów niemieckich). Ze względu na znaczenie właściwego wyboru zawodu i rolę, jaką odgrywają w tym procesie firmy uczniowskie, z powodzeniem mógłby on spełniać, po pewnych rozszerzeniach, funkcję rozdziału teoretycznego (przeгляд literatury przedmiotu), będącego wprowadzeniem w problematykę badawczą.

Podstawowe znaczenia dla oceny pracy doktorskiej Pani mgr Magdaleny Zapotocznej mają rozdziały 4 („Uczniowskie firmy w systemie edukacyjnym

Niemiec”) i 5 („Uczniowskie firmy w projektach realizowanych na szczeblu federalnym”). Ich treści wzajemnie się uzupełniają tworząc klarowny obraz działań na rzecz rozwoju szeroko rozumianej przedsiębiorczości uczniów.

W rozdziale 4 nacisk został położony na przedstawienie genezy i istoty funkcjonowania firm uczniowskich. Doktorantka omawia modele firm, wskazując na różnice występujące między nimi, a następnie przechodzi do analiz historycznych ukazujących ich ewolucję. Dla czytelności wywodu wypadałoby rozpocząć do tła historycznego i na nim przedstawić współczesne klasyfikacje - jest to uwaga redakcyjna i może być wykorzystana w przypadku publikacji pracy. O wysokich kompetencjach Doktorantki świadczą analizy statusu formalno – prawnego firm uczniowskich i opisy procedur prowadzących do ich powołania. W tych fragmentach na podkreślenie zasługuje umiejętne łączenie komentarzy dotyczących aktów prawnych zarówno zewnętrznych, przyjmowanych na poziomie federalnym i związkowym, jak i wewnątrzszkolnym - z rozważaniami odnoszącymi się do skutków natury pedagogicznej związanych z ich wprowadzaniem. Wśród owych skutków szczególne miejsce zajmuje możliwość rozwijania kompetencji kluczowych, które zostały bardzo precyzyjnie opisane, z uwzględnieniem niemieckiej literatury przedmiotu. Jednocześnie odniesiono je do programów firm uczniowskich tworzonych z myślą o wszechstronnym rozwoju aktywnych postaw uczniowskich.

W komplementarnym do poprzedniego rozdziału - rozdziale 5 uwagę skoncentrowano na opisie i komentarzach dotyczących projektów wspierających przedsiębiorczość uczniów, realizowanych z udziałem firm uczniowskich. Poszczególne projekty zostały zaprezentowane w sposób wzorcowy, z uwzględnieniem ich specyfiki. W szczególności przedstawiono i przeanalizowano główne cele projektów i drogi prowadzące do ich realizacji. Przy takim ujęciu każdy z projektów może pełnić rolę przykładu „dobrych

praktyk” i stanowić inspirację do przygotowywania własnych – organizacyjnych i programowych – rozwiązań.

Pracę zamyka rozdział 6 („Stan aktualny, dylematy i perspektywy uczniowskich firm w Niemczech”), w którym Doktorantka dokonała niezwykle trafnych podsumowań opisujących relacje występujące między firmami uczniowskimi, szkołami i rynkiem pracy. Wyróżniła podstawowe obszary problemowe – od przygotowania uczniów do tworzenia zintegrowanego środowiska szkoły i rynku pracy – szczegółowo je scharakteryzowała, a następnie powiązała z obszarami problemowymi występującymi w analizowanych wcześniej projektach. Dzięki temu wykazała spójność koncepcji firm uczniowskich funkcjonujących w systemie edukacyjnym Niemiec.

Patrząc z rodzimej perspektywy zabrakło w rozdziale 6 choćby zarysowania możliwości i warunków wprowadzenia na szeroką skalę firm uczniowskich w Polsce. Byłoby to cenne wzbogacenie bardzo dobrze opracowanych warstw deskrypcyjnej i interpretacyjnej i stanowiłoby argument na rzecz rozwoju istniejących już w Polsce, lecz wciąż nielicznych, firm uczniowskich.

Przechodząc do ogólnej oceny omawianej pracy chciałbym podkreślić jej znaczenie w procesie unowocześniania metod i form kształcenia. Przybliżenie idei i praktycznych rozwiązań prowadzących do integracji teorii z praktyką jest trudne do przecenienia w istniejących warunkach społeczno – gospodarczych. Absolwenci mający przygotowanie wyłącznie teoretyczne są w coraz trudniejszej sytuacji na rynku pracy, ich droga od dyplomu do stanowiska pracy wymaga istotnych uzupełnień (kursy, szkolenia) – z tego powodu jest dłuższa i kosztowniejsza (w wymiarze indywidualnym). W innym, znacznie korzystniejszym położeniu znajdują się absolwenci, którzy mieli szansę kształcić się w systemie dualnym lub uczestniczyć w rozwiązywaniu realnych problemów w ramach firm uczniowskich.

Pragnę podkreślić, że założony cel (poznawczy) pracy został w pełni osiągnięty. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą znajomością niemieckiego

systemu edukacyjnego, w sposób szczegółowy opisała i opatrzyła kompetentnym komentarzem funkcjonowanie firm uczniowskich, nakreśliła również perspektywy ich rozwoju. Zwraca uwagę dojrzałość Doktorantki w dziedzinie doboru i analizy materiałów źródłowych, a także formułowania wniosków i rekomendacji.

Nie tracąc z pola widzenia zasygnalizowanych usterek, uważam, że praca doktorska Pani mgr Magdaleny Zapotocznej stanowi oryginalne osiągnięcie naukowe. Wyrażam przekonanie, że spełnia ona wymagania sformułowane w obowiązującej ustawie z dnia 14 marca 2003r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 poz. 595 z późniejszymi zmianami). Wnoszę zatem o dopuszczenie Pani mgr Magdaleny Zapotocznej do dalszych etapów procedury doktoryzowania.

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized 'W' followed by a large, sweeping 'Z'.